

УДК 330.15.35.39:551.583

О. В. Погорєлова,
к. е. н., професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку та економічного аналізу,
Національний університет кораблебудування імені Адмірала Макарова
ORCID ID: 0000-0002-3103-4380

DOI: 10.32702/2306-6792.2022.15—16.47

ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНА СУТНІСТЬ ПРОДОВОЛЬЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ

O. Pohorielova,
PhD in Economics, Professor, Head of the Department of Accounting
and Economic Analysis, Admiral Makarov National University of Shipbuilding

CONCEPTUAL AND CATEGORIAL ESSENCE OF FOOD POTENTIAL

В статті проведено ґрунтовний аналіз наукового доробку щодо тлумачення поняття "продовольча система". Встановлено значні відмінності серед науковців щодо змістовного наповнення (використання у значенні продовольчої системи різних термінів, таких як "продовольчий комплекс", "агропромисловий комплекс", "продовольчий підкомплекс", "соціальна продовольча система", "продовольча безпека" та інші), механізму формування та функціонування продовольчої системи. За результатами проведеного дослідження: виділено три складові продовольчої системи (ланцюг створення вартості продовольства — забезпечуюча підсистема; цілі сталого розвитку — цільова підсистема; технології — підсистема розвитку та стійкості); дано власне бачення змісту категорії "продовольчого потенціалу" — сутнісний зміст продовольчого потенціалу визначається спроможністю або нездатністю продовольчих систем під дією впливу внутрішніх та зовнішніх факторів забезпечити продовольчу безпеку.

Summary. There is no definition of the term "food potential" in the domestic scientific literature. The search for scientific thought is centered around the term "food system", which is also relatively recently included in domestic science. Significant differences were found among scientists in terms of content (use of different terms in the meaning of the food system, such as "food complex", "agro-industrial complex", "food subcomplex", "social food system", "food security" and others), the mechanism of formation (important determinants determine various factors and factors) and the functioning of the food system (various mechanisms, tools, means and methods of influencing the system and its results). It should also be noted that scientists distinguish three levels of food systems: global, national and local systems, identifying their main differences and specifics. In our opinion, the division of the food system by levels needs to be more conceptualized in terms of proposals for the transformation of the system, as there are significant limitations on the possibility of applying certain levers of influence on the system and legal norms. Critical analysis of domestic scientific work on the interpretation of the concept of "food system" allowed to give their own vision of the content and components of the food system, in particular: the chain of value for food — providing a subsystem; sustainable development goals — target subsystem; technologies — a subsystem of development and sustainability. At the same time, certain components are closely interconnected through the agri-food system. Summarizing and synthesizing scientific views and taking into account the

established trends of civilization and conceptual models of sustainable development, it is stated that the essential content of food potential is determined by the ability or inability of food systems under the influence of internal and external factors to ensure food security.

Ключові слова: продовольчий потенціал, продовольча система, продовольчий ланцюг, зовнішні фактори, внутрішні фактори.

Key words: food potential, food system, food chain, external factors, internal factors.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Досягнуті в останні роки результати в галузі продовольчої безпеки показують, наскільки світова спільнота досі далека від вирішення завдань Порядку денного на період до 2030 року, особливо 2-ї цілі сталого розвитку (ЦУР2), і дозволяють зрозуміти, що перед продовольчими системами стоїть низка проблем та відкриваються можливості, зумовлені основними тенденціями у зміні продовольчих систем.

У нестабільних макроекономічних та військово-політичних умовах порушуються взаємозв'язки між основними ланками продовольчої системи. Зниження купівельної спроможності населення призводить до нераціонального харчування та порушення принципів продовольчої безпеки населення. Застарілі виробничі засоби підприємств сільськогосподарського сектора та харчової промисловості призводять до погіршення якості продукції, нераціонального використання потужностей. Відповідно знижується ефективність функціонування продовольчої системи [1].

У світлі багатопланових проблем, з якими стикаються продовольчі системи, для визначення стратегічних підходів і дій, спрямованих на вирішення питань продовольчої безпеки, необхідні серйозні зміни у сфері політики та заходи по створенню сприятливих умов для забезпечення всіх шести вимірів продовольчої безпеки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Основою продовольчого потенціалу будь-якої країни є продовольча система. Вітчизняні науковці проводять дослідження різних аспектів формування та функціонування продовольчої системи. Так, у працях Бокія О.В. [1]

та Левека Р. [2] розглядається сутнісний зміст та проблеми сталості функціонування продовольчої системи; науковий доробок Зеленської О.О. [3], Куця О.І. [4], Сичевського М.П. [5—7] зосереджено у теоретичній площині формування та розвитку продовольчих систем; Замикула І.В. [8], Куць О.І. [9—11] та Сичевський М.П. [12] досліджують економічні та організаційні механізми функціонування продовольчих систем; Гладій М.В. [13], Коваленко О.В. [14], Коткова Н.С. [15], Михайленко Г.А. [16] та ін. розглядають інші аспекти проблеми. Разом з тим, у вітчизняній науковій літературі відсутнє визначення терміну "продовольчий потенціал".

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

З метою поглиблення теоретично-методологічних засад провести ґрунтовний аналіз наукового доробку щодо тлумачення поняття "продовольча система" та дати власне бачення змісту та складових терміну "продовольчого потенціалу".

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Єдиної думки стосовно сутнісного змісту категорії "продовольча система" як серед вітчизняних, так і серед іноземних науковців немає. Крім того, іноді в одній науковій праці можна зустріти одразу декілька різних термінів, які автори, очевидно, вживають у значенні "продовольча система". Так, у роботі "Формування національної продовольчої системи: сучасність та перспективи" [7] автори жодного разу, крім назви статті та анотації, термін "продовольча система" більше не використовують, вживаючи, натомість, поняття "продовольчий комплекс", "агропромисловий комплекс", "продовольчий підкомплекс" та інші, які, очевидно, ототожнюють.

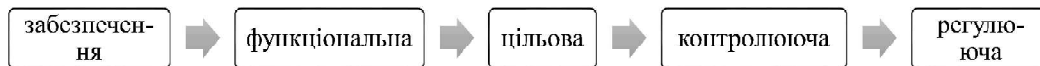

Рис. 1. Складові продовольчої системи (підсистеми)

Джерело: за даними Гойчука О.І. [17, с. 86].

Сичевський М.П. [7], в одній із своїх наукових праць, використовує термін "соціальної продовольчої системи", але без пояснень, який зміст автор вкладає в дане поняття. Разом з тим, дослідник визначає основні заходи щодо формування соціальної продовольчої системи: "повне забезпечення населення основними видами продовольчої продукції вітчизняного виробництва; підвищення якості сировини і готової продукції; енерго- і ресурсозбереження; впровадження інноваційних високопродуктивних технологій та обладнання; посилення державного впливу на процес повного і якісного забезпечення продовольчими продуктами усіх верств населення; удосконалення системи управління та підтримка пріоритетних напрямів розвитку харчової індустрії" [7, с. 18]. Таким чином, за визначеннями автором заходів, соціальна продовольча система практично тотожна за змістом продовольчій системі глобального рівня. Дослідження наукової праці дослідника в цілому дає підстави стверджувати, що вживаючи термін "соціальна продовольча система" автор веде мову про запровадження спеціальних державних програм продовольчої допомоги для найбільш вразливих верств населення за прикладом США.

Слід також зазначити, що донедавна науковці часто заміняли поняття "продовольча система" терміном "продовольча безпека". Так, Зеленська О.О. зазначає, що "продовольча безпека є системою, до складу якої входять функціонально-цільові (агропромисловий комплекс, споживання, збут, розподіл продовольства та резерв) та забезпечуючі (управління, фінансове, інформаційне, матеріально-технічне, технологічне, наукове забезпечення) підсистеми" [3, с. 122]. Автор також зазначає, що продовольча безпека відноситься до систем відкритого типу, яким притаманні властивості динамічної рівноваги, при цьому механізми дії складових системи під впливом різних чинників визначають їх стійкість. З точки зору змістовного наповнення у даному випадку мова йде саме про продовольчу систему, основним завданням якої є забезпечення продовольчої безпеки під впливом дії зовнішніх та внутрішніх факторів.

Гойчук О.І. також при визначенні змісту складових продовольчої безпеки розрізняє 5 під-

систем (рис. 1), які за змістовним наповненням відповідають категорії продовольчої системи.

Єдина відмінність полягає у тому, що автор додає контролюючу підсистему, яка включає індикатори продовольчої безпеки, тобто моніторинг діяльності системи.

На думку вчених Інституту продовольчих ресурсів НААН [18], поняття "продовольча система" включає в себе всі процеси, пов'язані з вирощуванням, збором, переробкою, пакуванням, транспортуванням, маркетингом, споживанням та утилізацією харчових продуктів і упаковки, у якості цілісної системи, в якій виробництво продовольства, переробка, розподіл і споживання інтегровані для підвищення їх екологічної, економічної, соціальної ефективності. Водночас її важливо розглядати як цілісну систему, у якій виробництво продовольства, переробка, розподіл і споживання інтегровані для підвищення їх екологічної, економічної, соціальної ефективності.

Куць О.І. дає наступне визначення поняття: "організаційно впорядкована економічними, політичними, соціальними та умовами навколишнього природного середовища взаємодія суб'єктів сільського господарства, промисловості й торгівлі, що спрямована на забезпечення потреб населення у харчових продуктах" [19, с. 7]. У наведеній автором схемі ланцюг створення вартості продовольства дещо відрізняється від традиційного його представлення, зокрема: відсутній етап виробництва та зберігання, замість яких дослідник пропонує сільське господарство. Ще однією відмінністю є відсутність у переліку суб'єктів/об'єктів продовольчої системи (у визначенні) споживача.

В іншій роботі дослідник зазначає, що крім визначених умов (економічні, політичні, соціальні та умови навколишнього природного середовища), до основних "також відносяться людські ресурси (їхні навички і кваліфікації), рівень освіти та наукових розробок. Таким чином, продовольча система охоплює всіх людей, інститути і процеси, за допомогою яких сільськогосподарські продукти виробляються, переробляються і доводяться до споживачів, а також включає в себе державні органи, організації громадянського суспільства, науковців

та експертів, які розробляють політику, нормативно-правові акти, програми та проекти, які впливають на виробництво продовольства і сільське господарство" [4, с. 236].

Автор також визначає принципи ефективного функціонування продовольчої системи [19, с. 8], які змістовно пов'язані з реалізацією державної політики у аграрній сфері та ключових галузях. У цьому питанні відчувається певний дисонанс з наступними твердженнями вченого "держава має втручатися у процеси виробництва і розподілу продовольства лише у виключних випадках з максимальним врахуванням інтересів усіх суб'єктів продовольчої системи та створювати сприятливі умови для розвитку підприємництва" [19, с. 10] та "Дерегуляція процесів формування продовольчої системи не потребує значних фінансових ресурсів та інвестицій, але має вирішальний вплив на її розвиток та ефективність функціонування" [19, с. 11]. Тож, з однієї сторони, є чітка позиція автора щодо обов'язкового державного регулювання процесу формування та діяльності продовольчої системи, а з іншої — дерегулювання процесу, що також встановлено і в інших наукових доробках автора.

Найбільш ґрунтовно, на нашу думку, у вітчизняній науковій літературі, поняття терміну "продовольча система" розкрито у нанкових працях Бокія О.В [1], Сичевського М. П. та Дейнеки Л. В. [5].

На думку Сичевського М. П. та Дейнеки Л. В. "поняття "продовольча система" включає в себе всі процеси, пов'язані з вирощуванням, збором, переробкою, пакуванням, транспортуванням, маркетингом, споживанням та утилізацією харчових продуктів і упаковки. Однак це не просто пов'язані між собою процеси — це цілісна система в якій виробництво продовольства, переробка, розподіл і споживання інтегровані для підвищення їх екологічної, економічної, соціальної ефективності. Становлення і функціонування продовольчої системи залежить від соціальних, політичних, економічних і природних умов, а також від людських ресурсів (їх навичок та кваліфікації), а також рівня освіти та наукових розробок. ... суб'єктами підтримки функціонування продовольчої системи? це ті хто формує продовольчу політику: державні агенції, надавачі технічного обслуговування, освітяни та дослідники, інвестори та кредитори, торговельні асоціації, громадські організації" [5, с. 6].

З візуалізованого представлення дослідниками продовольчої системи остання включає

біологічну (біорізноманіття, землекористування, кліматичні зміни, забруднення, добробут тварин, добробут працівника), економічну (оптовики продовольства, харчові підприємства, фермерські ринки, продуктові магазини, ресторани), соціальну (соціальні мережі, ЗМІ, доступ, освіта, культура харчування) та політичну (закони, податки, субсидії, власність, торгівля) системи, об'єднані взаємним впливом економічного, соціального та екологічного факторів, включаючи сільськогосподарське виробництво.

Окремо науковці дають пояснення розуміння організаційно-економічної сутності продовольчої системи, яка включає три рівні, об'єднані партнерством на основі продовольчої системи:

1) вирощування сільгосппродукції, виробництво, переробка, споживання, торгівля, дистрибуція, утилізація відходів;

2) життєздатність ферм, охорона навколишнього середовища, економічний розвиток, робочі місця, життєздатність суспільства, охорона земельних угідь, продовольча безпека;

3) постачальники технічних послуг, освітяни та науковці, інвестори та кредитори, торгові асоціації, життєздатність суспільства, система підтримки, суб'єкти формування політики, урядові агенції.

Дослідники не надають змістовний опис рівнів. Виходячи зі змісту їх складових, можемо припустити, що перший рівень частково відображає елементи ланцюга створення вартості продовольства, третій — дуже узагальнено — необхідні для розвитку продовольчої системи інституції. Найскладніше ідентифікувати другий рівень — визначені елементи складно класифікувати, деякі з них є складовими частинами інших (охорона земельних угідь є складовою охорони навколишнього середовища) або частиною результату дії іншого фактору (робочі місця, які є результатом економічного розвитку) та ін. Автори ж зазначають, що "Організаційно-економічний механізм продовольчої системи включає всю сукупність інституційних, правових, економічних, фінансово-кредитних важелів та чинників, що забезпечують зростання обсягів виробництва продовольства та продовольчу безпеку, ефективне використання природних та виробничих ресурсів, підготовку кадрів, інноваційний розвиток, формування культури споживання та уявлень про здорове харчування, захист навколишнього середовища, безпечність та якість харчових продуктів" [5, с. 6].

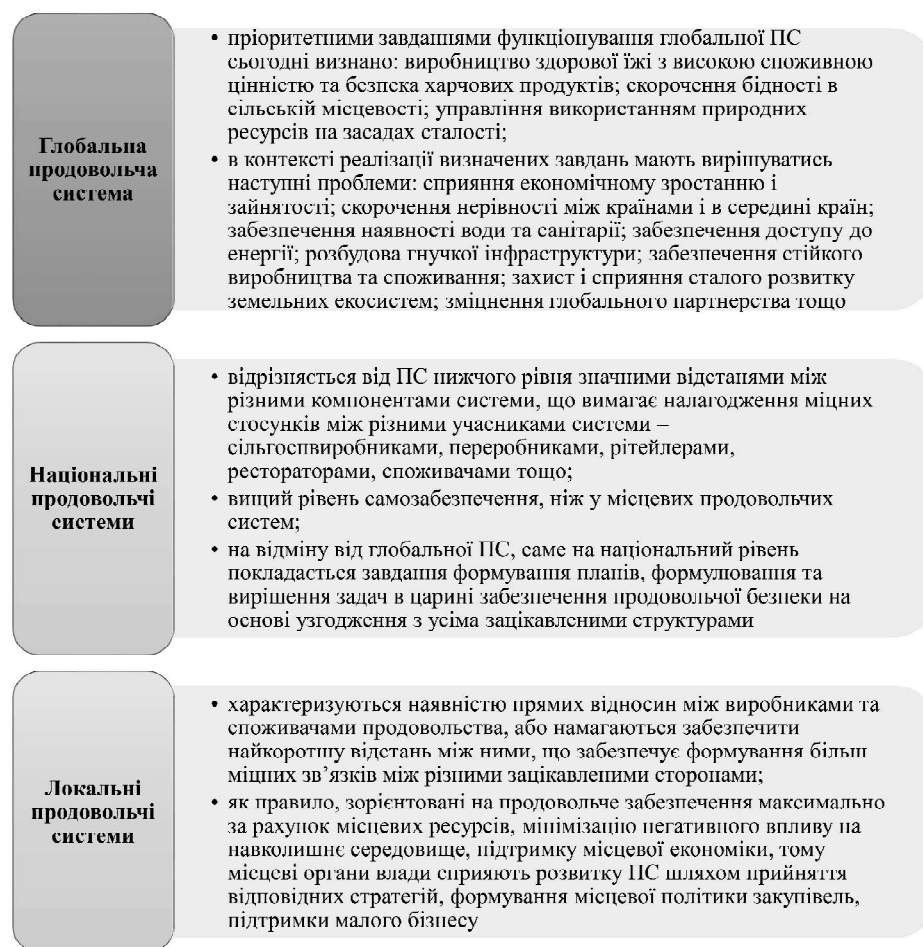

Рис. 2. Специфічні особливості рівнів продовольчих систем

Джерело: систематизовано автором за даними Сичевського М. П. та Дейнеки А. В. [5], Куця О.І. [9].

Ми підтримуємо думку науковців про взаємозв'язок та взаємозалежність продовольчої системи та продовольчої безпеки у тому сенсі, що перша характеризується певними видами діяльності, а друга є, по-суті, результатом діяльності системи. У цьому аспекті доречною є також теза авторів про важливість впливу таких факторів як суб'єкти, об'єкти, стійкість системи та якість виготовленої та споживаної продукції харчування.

Автори також акцентують увагу на формуванні глобальної продовольчої системи до чого спонукають нові глобальні виклики (голод, бідність, кліматичні зміни, запустелення та виснаження природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища тощо) та зміні пріоритетів її функціонування: якщо раніше основним питанням було вироблення достатнього обсягу продовольства для задоволення потреб зростаючого населення планети, то зараз — це питання економічної доступності, якості та сталості системи. Дані фактори важливі з точ-

ки зору визначення інструментів та механізмів формування та функціонування продовольчої системи.

Слід також відмітити, що науковці розрізняють три рівні продовольчих систем: глобальна, національні та локальні системи, визначаючи їх основні відмінності та специфіку (рис. 2). Таку ж позицію дослідників стосовно рівні продовольчої системи поділяє і Куць О.І. у науковій праці "Акомодація економічної політики та механізмів регулювання розвитку продовольчих систем до умов надзвичайної ситуації" [9]. В іншій науковій праці, Сичевській М.П., Коваленко О. В. та Куць О. І. зазначають, що "продовольчі системи можна розглядати на різних рівнях: від глобального до місцевого і навіть на рівні домогосподарств" [12, с. 10].

На нашу думку, поділ продовольчої системи за рівнями потребує більшої концептуалізації з точки зору пропозицій щодо трансформації системи, оскільки існують суттєві обмеження щодо можливостей застосування тих чи інших важелів впливу на систему та правових

Рис. 3. Терміни-синоніми категорії "продовольчі ланцюги"

Джерело: складено автором.

норм. Водночас, стосовно змістовного наповнення категорії "продовольча система", ці особливості не мають суттєвого значення, адже їх вплив проявляється лише при виробленні інструментів та механізмів ефективної діяльності продовольчих систем.

Бокій О.В. визначає поняття "продовольчої системи, як інтегрованої системи взаємодії у сфері виробництва сировини, переробки та розподілу продовольства, у якій задіяні науково-технічна, інноваційна, сервісна, освітня, політична, соціальна, біологічна, виробничо-ресурсний потенціал та інші складові, що забезпечують її розширений розвиток та продовольчу безпеку країни" [1, с. 23]. Основною відмінністю пропонованого трактування є виділення місії та чинників функціонування продовольчої системи. Автор також вводить поняття "стійкість продовольчої системи", яку пропонує розглядати "як її здатність до розширеного відтворення та раціонального використання ресурсів, забезпечення потреб споживачів у продовольстві та швидкої протидії загрозам, кризам та непередбачуваним явищам із мінімальними втратами" [1, с. 23]. Саме з позиції зазначених аспектів позиція Бокія О.В. щодо поняття "продовольча система" відповідає нашому баченню сутнісного змісту категорії.

Ми підтримуємо думку науковців, що "виробничо-збутовий ланцюг — основна складова продовольчої системи, що охоплює види діяльності, пов'язані з переміщенням харчових про-

дуктів від виробників до споживачів, включаючи виробництво, зберігання, поширення, переробку, упаковку, роздрібну торгівлю та сти мулювання збуту" [12, с. 10].

Отже, узагальнюючи наукову думку щодо формування продовольчої системи та підтримуючи позиції науковців у визначенні змісту категорії через елементи системи вважаємо за доцільне виділити наступні складові продовольчої системи:

- 1) ланцюг створення вартості продовольства — забезпечуюча підсистема;
- 2) цілі сталого розвитку — цільова підсистема;
- 3) технології — підсистема розвитку та стійкості.

Визначені складові тісно взаємопов'язані між собою через агропродовольчу систему. Далі дамо пояснення, як саме.

Щодо першого елементу продовольчої системи слід відмітити наявність різних підходів у визначенні його змістовних складових та використовуваних термінів поняття, зокрема таких, як: ланцюги постачання, ланцюги постачання продуктів харчування, ланцюги поставок продовольчих товарів, продовольчі ланцюги, ланцюг створення вартості (додаткової вартості) продовольства та ін. (рис. 3). У визначеному переліку термін "ланцюги постачання" є значно ширшим, порівняно з іншими, оскільки його застосовують до будь-яких логістичних систем, але єдиної думки серед науковців щодо сутнісного змісту та ключових етапів ланцюгів постачання немає. Що сто-

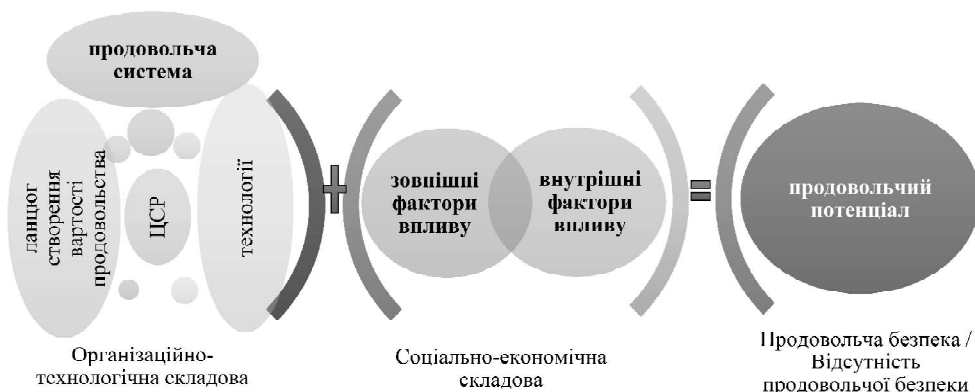

Рис. 4. Сутнісний зміст продовольчого потенціалу

Джерело: розроблено автором.

сується інших термінів — в переважній більшості, за змістовним наповненням вони є синонімами. Ми в нашій роботі будемо використовувати поняття "ланцюг створення вартості продовольства" у значенні, яке дає Бабич М.М. [20], оскільки саме по цьому терміну науковцем розроблене теоретичне обґрунтування його сутнісного змісту, що відповідає європейським підходам.

Ланцюг створення вартості продовольства включає п'ять основних етапів: виробництво, зберігання, переробка та упаковка, доставка та продаж і споживання. Якщо виходити зі змісту поняття агропродовольчого комплексу, визначеного Проектом ЗУ "Про основи продовольчої безпеки", а саме: "агропродовольчий комплекс — сукупність галузей, що забезпечують виробництво продукції сільсько-го та рибного господарства, її заготівлю, зберігання, переробку та реалізацію" [28] цілком очевидно, що воно за змістовним наповненням відповідає поняттю "агропромисловий комплекс", як його трактування представлено у Енциклопедії сучасної України — "агропромисловий комплекс — сукупність галузей народного господарства, що, функціонуючи у тісному взаємозв'язку, здійснюють виробництво сільськогосподарської продукції, її промислову переробку та реалізацію споживачеві" [29]. Тобто елементи ланцюга створення вартості продовольства є складовими агропродовольчої системи або — як її визначає вітчизняне законодавство та наукова література — агропродовольчій та агропромисловій комплекс.

Технології є основою розвитку агропродовольчої системи — як позитивного, так і деструктивного, якщо вони є застарілими або не враховують особливостей ведення аграрного господарства залежно від кліматичних умов,

спеціалізації, ресурсного забезпечення, кваліфікації працівників та ін.

Цілі сталого розвитку виступають у якості цільової підсистеми, завданням є якої збалансований розвиток усіх складових системи задля досягнення визначених національними програмами завдань та показників.

За визначенням ФАО "агропродовольчі системи включають і сільськогосподарські, і продовольчі системи та охоплюють весь спектр суб'єктів та їх взаємопов'язану діяльність із створення додаткової вартості: первинне виробництво продовольчої та непродовольчої продукції в сільському, рибному та лісовому господарстві, а також зберігання, післязбиральну обробку, транспортування, переробку, розподіл, збут, утилізацію та споживання харчових продуктів" [30, с. 112]. У звіті ФАО також зазначається, що "як агропродовольчі, так і продовольчі системи (які є невід'ємною частиною агропродовольчих систем) зазнають впливу одних і тих же факторів і формуються під впливом тих самих соціальних, економічних та природних середовищ, у яких здійснюється виробництво" [30, с. 112].

Агропродовольчі системи взаємодіють із товаропровідними ланцюгами непродовольчих товарів у межах процесів закупівель сільськогосподарських виробничих ресурсів та постачання сировини для виробництва непродовольчих товарів, наприклад, кукурудзи для виробництва біопалива або бавовни для виробництва текстильної продукції.

Агропродовольчі системи мають бути зосереджені на забезпеченні всіх поживними продуктами та на ефективному використанні ресурсів, стаючи при цьому більш інклюзивними та стійкими. Глобальні завдання полягають у тому, щоб виробляти якіснішу продукцію з мен-

шими витратами, забезпечуючи при цьому наявність фінансових джерел для існування та підвищення рівня життя дрібних сільськогосподарських виробників та інших агропродовольчих суб'єктів.

Отже, підсумовуючи і синтезуючи наукові погляди та зважаючи на встановлені тенденції цивілізаційного поступу та концептуальні моделі сталого розвитку, можемо констатувати, що сутнісний зміст продовольчого потенціалу визначається спроможністю або нездатністю продовольчих систем під дією впливу внутрішніх та зовнішніх факторів забезпечити продовольчу безпеку (рис. 4).

Ми не розглядаємо окремо інші системи (екологічна система, система охорони здоров'я, система соціального захисту та ін.), які безперечно мають вплив на розвиток продовольчої системи, оскільки задачі щодо їх удосконалення закладено у Порядку денному та визначено ЦСР на період 2030 року.

ВИСНОВКИ

У вітчизняній науковій літературі відсутнє визначення терміну "продовольчий потенціал". Пошук наукової думки зосереджено довкола терміну "продовольча система", який також відносно недавно увійшов до вітчизняної науки. Критичний аналіз вітчизняного наукового доробку щодо тлумачення поняття "продовольча система" дозволив дати власне бачення змісту та складових продовольчої системи, зокрема: ланцюг створення вартості продовольства — забезпечуюча підсистема; цілі сталого розвитку — цільова підсистема; технології — підсистема розвитку та стійкості. При цьому, визначені складові тісно взаємопов'язані між собою через агропродовольчу систему. Підсумовуючи і синтезуючи наукові погляди та зважаючи на встановлені тенденції цивілізаційного поступу та концептуальні моделі сталого розвитку, можемо констатувати, що сутнісний зміст продовольчого потенціалу визначається спроможністю або нездатністю продовольчих систем під дією впливу внутрішніх та зовнішніх факторів забезпечити продовольчу безпеку.

Література:

1. Бокій О. В. Стійкість функціонування продовольчої системи. *Продовольчі ресурси*. 2018. № 11. С. 21—32.
2. Левек Р. Сільськогосподарські структури, сталість продовольчих систем та регулювання земельних ринків. *Економіка АПК*. 2020. № 1. С. 18—33.

3. Зеленська О. О. Використання загальнонаукової методології в оцінюванні розвитку агропродовольчих систем і рівня продовольчої безпеки. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2013. № 1. С. 120—125.

4. Куць О. І. Формування ефективної продовольчої системи України в умовах глобалізації. *Продовольчі ресурси*. 2016. № 7. С. 233—238.

5. Сичевський М. П., Дейнеко А. В. Організаційно-економічна сутність категорії "Продовольча система". *Продовольчі ресурси. Серія: Економічні науки*. 2015. № 4. С. 4—9.

6. Сичевський М. П. Формування національної продовольчої системи на засадах незалежності. *Вісник аграрної науки*. 2014. № 6. С. 11—18.

7. Сичевський М. П., Полещук О. Б., Коваленко О. В. Формування національної продовольчої системи: сучасність та перспективи. *Продовольчі ресурси*. 2013. № 1. С. 8—21.

8. Замикула І. В. Механізм державного регулювання системи продовольчого забезпечення у соціально-економічному розвитку регіону. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління*. 2012. Вип. 2. С. 216—224.

9. Куць О. І. Акомодация економічної політики та механізмів регулювання розвитку продовольчих систем до умов надзвичайної ситуації. *Продовольчі ресурси*. 2020. № 14. С. 250—261.

10. Куць О. І. Деретуляція: дієвий механізм формування ефективної продовольчої системи України в умовах глобалізації. *Продовольчі ресурси. Серія: Економічні науки*. 2015. № 4. С. 10—16.

11. Куць О. І., Куць Т. В. Забезпечення конкурентоспроможності продовольчої системи України на основі податкових механізмів. *Продовольчі ресурси*. 2016. № 6. С. 70—78.

12. Сичевський М. П., Коваленко О. В., Куць О. І. Механізми забезпечення реалізації стратегічного потенціалу продовольчих систем. *Продовольчі ресурси*. 2020. № 14. С. 7—19.

13. Гладій М. В., Сичевський М. П. Функціонування м'ясопереробної галузі України в глобальній продовольчій системі. *Вісник аграрної науки*. 2018. № 5. С. 5—11.

14. Коваленко О. В. Інклюзивні інновації в трансформовано-монополізованій продовольчій системі України. *Продовольчі ресурси*. 2019. № 12. С. 210—228.

15. Коткова Н. С. Індикатори розвитку продовольчої системи України в умовах економічних викликів. *Продовольчі ресурси*. 2019. № 12. С. 229—247.

16. Михайленко Г. А. Актуальні питання взаємовідносин підприємств харчової промисловості з торгівлею в рамках продовольчої системи України. *Продовольчі ресурси*. Серія: Економічні науки. 2015. № 4. С. 27—30.

17. Гойчук О. І. Продовольча безпека: монографія. Житомир: Полісся, 2004. 348 с.

18. Харчова промисловість України: стратегічні аспекти розвитку: монографія; за заг. ред. акад. НААН Я.М. Гадзала / Інститут продовольчих ресурсів НААН. К: Аграр. наука, 2016. 380 с.

19. Куць О.І. Формування ефективної продовольчої системи України в умовах глобалізації: автореф. дис. канд. екон. наук спец. 08.00.03 Економіка та управління національним господарством. К: Інститут продовольчих ресурсів НААН, 2017. 21 с.

20. Бабич М.М. Продовольча безпека України: теорія, методологія, практика: дис.... д-р. екон. наук: 08.00.03. Миколаїв, 2019. 515 с.

21. Kotylova O., Babych M., Pohorielova O. Food loss and waste along the value chain of food products in Ukraine. *Agricultural and Resource Economics*. 2020. vol. 6, no. 3. pp. 191—220. DOI: <https://doi.org/10.51599/ARE.2020.06.03.11>.

22. Сопочко О. Ю. Застосування системного аналізу при управлінні логістичними системами в ланцюгах постачання продуктів харчування повсякденного попиту. *Управління проектами, системний аналіз і логістика*. Технічна серія. 2012. Вип. 9. С. 368—369.

23. Воркут Т. А., Грищук А. О., Сопочко О. Ю., Халацька І. І. Управління ефективністю систем ланцюгів постачання швидкопсувних продуктів харчування із урахуванням мінливості логістичного циклу. *Вісник Національного транспортного університету*. 2020. № 2. С. 47—58.

24. Шванський В. С. Особливості формування ланцюгів поставок продовольчих товарів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: Економічні науки. 2014. Вип. 7 (4). С. 14—17.

25. Панкратова Л. А. Структурні особливості формування ціни на молоко в продовольчому ланцюгу. *Економіка і прогнозування*. 2013. № 3. С. 116—123.

26. Самойлик Ю. В., Вернигора М. В. Глобальні передумови впровадження екологічних інновацій у процес формування органічних продовольчих ланцюгів. *Причорно-*

морські економічні студії. 2020. Вип. 51. С. 63—67.

27. Коваленко О. В., Лисенко Г. П. Втрати продовольства як індикатор збалансованості інноваційних процесів у продовольчому ланцюгу. *Економіка АПК*. 2020. № 3. С. 72—80.

28. Про основи продовольчої безпеки України: проект Закону України від 08.04.2011 № 8370.

29. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=42602 (дата звернення: 17.05.2022).

30. The State of Food Security and Nutrition in the World 2021. Transforming food systems for food security, improved nutrition and affordable healthy diets for all / FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. Rome, 2021. 240 pp.

References:

1. Boki, O.V. (2018), "Sustainability of the food system", *Prodovol'chi resursy*, vol. 11, pp. 21—32.

2. Levek. R. (2020), "Agricultural structures, sustainability of food systems and regulation of land markets", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 18—33.

3. Zelens'ka, O.O. (2013), "The use of general scientific methodology in assessing the development of agri-food systems and the level of food security", *Visnyk Chernihiv's'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*. Seriya: Ekonomichni nauky, vol. 1, pp. 120—125.

4. Kuts', O.I. (2016), "Formation of an effective food system of Ukraine in the context of globalization", *Prodovol'chi resursy*, vol. 7, pp. 233—238.

5. Sychevs'kyj, M.P. and Dejnego, L.V. (2015), "Organizational and economic essence of the category "Food system", *Prodovol'chi resursy*, vol. 4, pp. 4—9.

6. Sychevs'kyj, M.P. (2014), "Formation of a national food system on the basis of independence", *Visnyk ahrarnoi nauky*, vol. 6. pp. 11—18.

7. Sychevs'kyj, M.P. Polischuk, O.B. and Kovalenko, O.V. (2013), "Formation of the national food system: present and prospects", *Prodovol'chi resursy*, vol. 1, pp. 8—21.

8. Zamykula, I.V. (2012), "The mechanism of state regulation of the food system in the socio-economic development of the region", *Naukovyj visnyk Akademii munitsypal'noho upravlinnia*. Seriya: Upravlinnia, vol. 2, pp. 216—224.

9. Kuts', O.I. (2020), "Accommodation of economic policy and mechanisms for regulating the development of food systems to the conditions of an emergency situation", *Prodovol'chi resursy*, vol. 14, pp. 250—261.

10. Kuts', O.I. (2015), "Deregulation: an effective mechanism for the formation of an effective food system of Ukraine in the conditions of globalization", *Prodovol'chi resursy*, vol. 4, pp. 10—16.

11. Kuts', O.I. and Kuts', T.V. (2016), "Ensuring the competitiveness of Ukraine's food system on the basis of tax mechanisms", *Prodovol'chi resursy*, vol. 6, pp. 70—78.

12. Sychevs'kyj, M.P. Kovalenko, O.V. and Kuts', O.I. (2020), "Mechanisms for ensuring the realization of the strategic potential of food systems", *Prodovol'chi resursy*, vol. 14, pp. 7—19.

13. Hladij, M.V. and Sychevs'kyj, M.P. (2018), "Functioning of the meat processing industry of Ukraine in the global food system", *Visnyk ahrarnoi nauky*, vol. 5, pp. 5—11.

14. Kovalenko, O.V. (2019), "Inclusive innovations in the transformed-monopolized food system of Ukraine", *Prodovol'chi resursy*, vol. 12, pp. 210—228.

15. Kotkova, N.S. (2019), "Indicators of Ukraine's food system development in the face of economic challenges", *Prodovol'chi resursy*, vol. 12, pp. 229—247.

16. Mykhajlenko, H.A. (2015), "Topical issues of relations between food industry enterprises and trade within the food system of Ukraine", *Prodovol'chi resursy*, vol. 4, pp. 27—30.

17. Goychuk, O.I. (2004), *Prodovol'cha bezpeka* [Food security], Polissya, Zhytomyr, Ukraine.

18. Gadzala, Ya.M. (2016), *Kharchova promyslovist Ukrainy: stratehichni aspekty rozvytku* [Food industry of Ukraine: strategic aspects of development], Institute of Food Resources NAAS, Agricultural Science, Kyiv, Ukraine.

19. Kuts', O.I. (2017), "Formation of an effective food system of Ukraine in the context of globalization", Ph.D. Thesis, Economics and Management of the National Economy, Institute of Food Resources NAAS, Kyiv, Ukraine.

20. Babych, M.M. (2019), "Food security of Ukraine: theory, methodology, practice", Abstract of Ph.D. dissertation, Economics and Management of the National

21. Kotykova, O. Babych, M. and Pohorielova, O. (2020), Food loss and waste along the value chain of food products in Ukraine. *Agricultural and Resource Economics*, vol. 6, no. 3, pp. 191—220. DOI: <https://doi.org/10.51599/ARE.2020.06.03.11>.

22. Sopotsko, O.Yu. (2012), "Application of systems analysis in the management of logistics systems in food supply chains of daily demand", *Upravlinnia proektamy, systemnyi analiz i lohistyka. Tekhnichna seriia*, vol. 9, pp. 368—369.

23. Vorkut, T.A. Gryshchuk, A.O. Sopotsko, O.Yu. and Khalatska, I.I. (2020), "Management of

the efficiency of perishable food supply chain systems taking into account the variability of the logistics cycle", *Visnyk Natsionalnoho transportnoho universytetu*, vol. 2, pp. 47—58.

24. Shvansky, V.S. (2014), "Features of the formation of food supply chains", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky*, vol. 7 (4), pp. 14—17.

25. Pankratova, L.L. (2013), "Structural features of milk price formation in the food chain", *Ekonomika i prohnozuvannia*, vol. 3, pp. 116—123.

26. Samoylyk, Yu.V. and Vernigora, M.V. (2020), "Global preconditions for the introduction of ecological innovations in the process of formation of organic food chains", *Prychornomorski ekonomichni studii*, vol. 51, pp. 63—67.

27. Kovalenko, O.V. and Lysenko, G.P. (2020), "Food losses as an indicator of the balance of innovation processes in the food chain", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 72—80.

28. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The draft Law of Ukraine "On the basics of food security of Ukraine", available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI00A.html (Accessed 17 May 2022).

29. Encyclopedia of modern Ukraine (2022), "Agro-industrial complex (AIC)", available at: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=42602 (Accessed 17 May 2022).

30. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO (2021), *The State of Food Security and Nutrition in the World 2021. Transforming food systems for food security, improved nutrition and affordable healthy diets for all*, Rome, Italy.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2022 р.

www.dy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net
тел.: (044) 223-26-28, (044) 458-10-73